

Biodiversiteit: van vrede op aarde tot brandrode MRIJ

**Verslag van een interviewronde onder Haagse
beleidsmedewerkers van LNV**

**Susi Witteveen
Louis Beijer**

Informatie- en KennisCentrum Landbouw/Ede, juni 1999

© 1999 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het IKC-Landbouw, Postbus 482, 6710 BL EDE.

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij het gebruik van gegevens uit deze publicatie.

Oplage 50 exemplaren

Samenstelling Susi Witteveen, Louis Beijer

Druk Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Facilitaire Dienst

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Opvallende punten	6
Conclusies en aanbevelingen voor LNV	9
'vrede op aarde', Ad Tabak, DL	11
'gezond', Marian Hopman, DL	13
'zeldzame huisdierrassen, bijv. een brandrode MRIJ', Herman Snijders, DL	14
'blauwe graslanden', Peter Munters, DL	17
'veelkleurig', Jan Water, Viss	19
'tropisch regenwoud', Henk de Jong, I&H	20
'vlinder met bloemen', Hans Zwetsloot, GRR	22
'tropische systemen, orchideeën', Jieles van Baalen, DWK	24
'variëteit met veel kleuren', 'dan ziet het er buiten heel mooi uit', Betty Valk en Geert Westenbrink, VVM	27

Inleiding

In januari en februari van dit jaar hebben we met 10 Haagse beleidsmedewerkers van verschillende directies gesproken over biodiversiteit. Deze interviews vonden plaats in het kader van het project 'Biodiversiteit in de landbouw' (thema binnen het interdepartementale project Biodiversiteit). De interviewronde had als doel boven tafel te krijgen enerzijds hoe er binnen LNV tegen biodiversiteit aangekeken wordt, en anderzijds op welke wijze (via dossiers, personen, processen) biodiversiteit binnen LNV onder de aandacht gebracht kan worden, meer verankerd kan worden. Centrale vragen waren:

1. Welk beeld heb je bij biodiversiteit?
2. Wat betekent (of kan betekenen) biodiversiteit voor het werk?
3. Kun je beleidstrajecten aangeven waar biodiversiteit een rol in speelt/kan spelen?

Na deze inleiding hebben we eerst opvallende punten die uit de interviews naar boven kwamen beschreven. Hierin gaat het steeds om de mening van de geïnterviewden. Vervolgens hebben we in de conclusies en aanbevelingen ook onze mening verwerkt. Hierbij hebben we de resultaten van een interviewronde onder, en een workshop met, IKC-Lers (1998) meegenomen.

Vervolgens zijn opgenomen de samenvattingen van de interviews. Elk interview heeft als titel meegekregen het beeld dat de geïnterviewde had bij 'biodiversiteit'.

Opvallende punten

1. Biodiversiteit maakt woorden los

Bijna alle geïnterviewden geven in eerste instantie aan dat ze eigenlijk niets van biodiversiteit afweten. Ze vragen zich af of zij wel de meest aangewezen persoon voor een dergelijk interview zijn. Ondanks deze twijfel is de bereidheid om aan de interviewronde mee te doen groot (iedereen zegt 'ja'). Eenmaal om tafel praat men gemakkelijk een uur vol; ook al tijdens het maken van de afspraak begint men met vertellen.

2. Beelden bij biodiversiteit zijn kleurrijk en met een vleugje nostalgie

De beelden die de geïnterviewden hebben bij biodiversiteit zijn allen positief, als iets goeds. Bij de meeste beelden zijn kleur en diversiteit de belangrijkste elementen (b.v. 'een vlinder met bloemen', 'tropische systemen, orchideeën'). Ook wordt teruggegrepen naar vroeger (b.v. 'zeldzame huisdieren', 'een brandrode MRIJ' en 'blauwe graslanden').

3. Biodiversiteit zijn genen, soorten en ecosystemen

Alle geïnterviewden vinden dat biodiversiteit te maken heeft met genen, soorten en ecosystemen. Hier en daar wordt het nog breder getrokken door ook de relaties met a-biotische wereld er bij te betrekken. Soms ligt het accent vooral op de genen en soorten - hier komt men ook het makkelijkst op - en minder op ecosystemen.

De breedte waarop men 'biodiversiteit' betreft is heel verschillend. Bij de een gaat het over de hele wereld, bij de ander over soortenrijke graslanden.

4. Biodiversiteit is belangrijk

Allen hechten grote waarde aan biodiversiteit. Biodiversiteit 'brengt je inspiratie, avontuur en kennis', maakt dat de wereld niet 'verarmd en saai' is, of een 'eenheidsworst'. Het welzijn van de mensen hangt er van af.

Het instandhouden van de diversiteit van genen, soorten en ecosystemen is belangrijk. Het is de bron voor vernieuwing en verandering, heeft economische potentie (voor landbouw, farmacie, chemie, voedsel). Je weet immers nu nog niet de problemen waar je in de toekomst komt voor te staan. Uitroeiing is onomkeerbaar, en dus ongewenst, omdat je daarmee in je eigen vingers snijdt. Je weet nu nog niet wat je straks kunt benutten. 'Duurzame benutting', 'rentmeesterschap', het 'voorzorgsbeginsel', de 'intrinsieke waarde van alle organismen' worden hier genoemd.

Het belang van biodiversiteit voor LNV wordt erkend; zeker ook gezien de missie van LNV. Actie is nodig omdat de biodiversiteit afneemt.

5. 'Biodiversiteit' is een onduidelijke term

De geïnterviewden vinden biodiversiteit een bijzonder lastig woord omdat het geen eenduidige betekenis heeft: 'het is een containerbegrip', 'waar hebben we het eigenlijk over', 'het is theoretisch geklets', 'verbaal geweld' Biodiversiteit is een term, waar alles onder geschoven kan worden. Enerzijds biedt dit kansen, n.l. je kunt er veel mee, het is een rekbaar begrip. Anderzijds is het daardoor lastig om aan biodiversiteit handen en voeten te geven, er concreet mee aan de slag te gaan. Zolang niet eenduidig helder is wat 'biodiversiteit' is, wat men er mee wil en hoe men dat vervolgens gaat realiseren, kortom zolang men zich er niet echt iets concreets bij kan voorstellen, zal biodiversiteit geen handelingsperspectief krijgen. Biodiversiteit, natuur, milieu, duurzaamheid: deze woorden worden door elkaar gebruikt en zorgen daardoor voor verwarring, geven de geïnterviewden aan. Ze hebben wel alles met elkaar te maken maar zijn niet hetzelfde.

6. Lastige vragen stellen over biodiversiteit?

Een aantal geïnterviewden geeft aan dat kritische vragen stellen over biodiversiteit not done is. Vragen als 'is het erg dat er soorten uitsterven?' (Hoeveel blijven er wel niet over), 'is het systeem als geheel niet elastisch genoeg om klappen op te vangen?' (natuur die hier verdwijnt komt elders in andere vorm terug), 'is hoe meer biodiversiteit hoe beter wel een haalbare weg?' (in relatie tot bevolkingsgroei b.v.) mogen eigenlijk niet gesteld worden. Biodiversiteit is zoiets als 'vrede op aarde': daar kan niemand tegen zijn. Anderen geven juist aan dat je jezelf kunt scherpen, en biodiversiteit inhoud geven, aan de hand van de kritische vragen (van de tegenstanders).

7. Biodiversiteit raakt aan tegengestelde belangen

Bij biodiversiteit gaat het vaak om tegengestelde belangen: korte termijn vs lange termijn, economie vs ecologie, belangen van een individu vs gemeenschappelijke belangen. De spanning tussen deze tegenstellingen is niet op te lossen, daarom is biodiversiteit ook zo'n moeizaam onderwerp. Dat neemt niet weg dat je er wel voor moet vechten. De overheid heeft de taak de afweging tussen collectief en individueel belang te maken. Een democratisch gekozen overheid zit daarmee midden in die spanning.

8. Biodiversiteit heeft een brede discussie nodig

Biodiversiteit is nu nog teveel een discussiepunt van specialisten. Nodig is een brede discussie. Met partijen uit het veld: wat vinden zij van biodiversiteit, hoe willen zij dat invullen. En pas als de mensen in de straat biodiversiteit als een probleem hebben gedefinieerd zal het op de politieke agenda komen en ook werkelijk aangepakt worden. Die discussie is lastig, omdat 'biodiversiteit' een echte beleidsterm is, zonder concrete inhoud. Alles kan er onder gebracht worden; men heeft veel uitleg nodig om zich er iets bij voor te kunnen stellen. Het begrip biodiversiteit zal dus eerst inhoud moeten krijgen voordat een brede discussie echt op gang kan komen.

9. Biodiversiteit is geen issue binnen LNV

Binnen LNV vindt men biodiversiteit wel belangrijk, zeker ook gezien de missie van LNV. Maar dat betekent nog niet dat er ook echt iets aan gedaan wordt. ('Als LNV er iets aan doet, dan houden we dat akelig stil'). Nederland heeft het verdrag van Rio ondertekend, en LNV is officieel eerste verantwoordelijke, maar veel verder dan woorden komt het niet. Het leidt weinig/niet tot concrete acties. Ook in de nota 'Kracht en kwaliteit' krijgt het onvoldoende concrete inhoud.

Geen van de geïnterviewden is gelukkig met de manier waarop LNV met biodiversiteit omgaat. Men pleit voor een duidelijke stellingname: biodiversiteit als strategisch onderwerp op de agenda! Als kapstok voor het beleid, als middel voor LNV om zich mee te profileren. Eigenlijk heeft biodiversiteit een ramp nodig (het 'club van Rome'-effect). Pas dan gaat LNV ermee aan de slag. Dan is het politiek en maatschappelijk van belang, dan wordt biodiversiteit vanzelf 'waan van de dag'.

DWK vindt dat biodiversiteit binnen LNV voldoende wordt opgepakt, en dat er veel tijd en menskracht in wordt gestopt, en dat we de wat-fase zo ongeveer wel achter de rug hebben. In het onderzoek loopt biodiversiteit goed, bij de provinciale en lokale overheden minder.

10. Met biodiversiteit kun je niet scoren

Biodiversiteit behoort niet tot de waan van de dag, tot de brandende kwesties die nu om een oplossing vragen. Met biodiversiteit kun je kortom op dit moment niet scoren. Biodiversiteit leeft momenteel niet in de maatschappij, het is politiek geen issue, dus binnen LNV heeft men het liever op het bordje van een ander liggen ('bij wie kan ik dit onderwerp zo snel mogelijk over de schutting gooien'). Er zijn maar weinig mensen binnen LNV met een zo'n lange-termijn-onderwerp bezig, en die daarbij vervolgens terugdenken wat dat betekent voor het handelen nu. Er wordt onvoldoende geld en menskracht voor gereserveerd.

11. Biodiversiteit vraagt om gevoel voor timing

De geïnterviewden zijn bezorgd: als biodiversiteit nu niet meegenomen wordt, zijn er weer 4 jaar voorbij. Aan de andere kant: timing is heel belangrijk. Als de tijd er nu nog niet rijp voor is voor agendering (nog onvoldoende concreet; we zijn nog maar net bezig met het 'wat', nog niet toe aan het 'hoe') moet je het eerst nog maar onderbrengen bij denktanks als IKC en DLO en daar denkkracht ontwikkelen. Wanneer je het te vroeg op de beleidsagenda zet is de kans groot dat het wordt afgeschoten en hoef je er de komende jaren niet meer mee terug te komen.

12. Biodiversiteit is niet nieuw

Verschillende geïnterviewden gaven aan dat 'biodiversiteit' niet nieuw is: ze doen er al lang wat aan, alleen heet het niet zo. ('Oude wijn in nieuwe zakken') Dat geldt met name voor DN. Biodiversiteit zou in dit opzicht explicieter aanpak kunnen worden, concreter met inhoud benoemd en daardoor zichtbaarder en grijpbaarder gemaakt worden (in de zin van kansen, bedreigingen).

13. Voor biodiversiteit is een totaalvisie nodig

Waar biodiversiteit binnen LNV wel wordt opgepakt, gebeurt dat versnipperd. Bij 'natuur' zit een stuk, de genenbanken hebben ermee te maken.... De discussie over biodiversiteit wordt op die onderdelen vaak door specialisten gevoerd. Er ontbreekt een totaalvisie voor biodiversiteit. Veel geïnterviewden gaven aan 'biodiversiteit' te zien als integratiemiddel tussen de verschillende beleidsterreinen, tussen landbouw en natuur b.v. Voorheen gebruikten we daar woorden voor als 'ecosysteembenadering', 'integrale aanpak'. Je zou biodiversiteit als kapstok voor het hele LNV-beleid kunnen opvatten. De geïnterviewden kunnen de beleidsterreinen van alle directies ook wel in verband brengen met biodiversiteit. Ook in internationale verbanden is 'biodiversiteit' het koppelwoord. Er is een brede internationale discussie nodig, ook voor het maatschappelijk draagvlak. LNV kan daarin een faciliterende rol spelen om het denkproces te stimuleren; daar kan LNV zich mee profileren.

14. Rol van LNV in biodiversiteit

Internationaal zou LNV volgens de geïnterviewden actiever moeten zijn in het netwerken, in het stimuleren van het denkproces, en bij het ontwikkelen van instrumenten die mondiaal effect hebben. Zonder daarbij overigens ons bekende vingertje steeds op te steken (want hier in eigen land gaat het ook nog niet zo goed). We moeten zorgen dat we de nieuwste ontwikkelingen kunnen bijhouden (globalisering, biologische revolutie enz.)

Op landelijk niveau zou LNV zich bezig moeten houden met het vaststellen van de beleidskaders, met het proces van denken over biodiversiteit in ons land, en met het ontwikkelen van instrumenten. Aansluiting bij regionale initiatieven is hierbij belangrijk; biodiversiteit wordt gezien als iets regionaals.

Geld maakt zowel op internationaal als op nationaal niveau veel mogelijk (afkopen individuele belangen, zichtbaar maken belang van biodiversiteit door b.v. keurmerk (voor 'groene' vis) enz.).

15. Biodiversiteit biedt kansen voor LNV

Investeren in biodiversiteit loont voor LNV. Enkele voorbeelden die genoemd zijn:

- imagoverbetering: natuur heeft momenteel hoge aaibaarheidsfactor
- profilering (ook internationaal): LNV doet er wat aan!
- inkomsten: verkoop van genen via de genenbanken
- bijdragen versterken positie van Nederland: b.v. topleverancier graszaden in vele diversiteiten
- onderzoeksvoorsprong gedurende een aantal jaren
- toenemen kennis en inzicht, waarmee toekomstige problemen aangepakt kunnen worden
- meer geïntegreerde aanpak van verschillende beleidsterreinen

16. VROM doet veel aan biodiversiteit

VROM doet op dit moment veel aan biodiversiteit omdat we het bij LNV laten liggen. VROM, en ook VWS, kunnen goed handen en voeten geven aan biodiversiteit: milieu is als landschap, het is opgebouwd uit de resultanten van de functies ervan. Dat gebruiken zij als ingang.

Conclusies en aanbevelingen voor LNV

Conclusies

1. Verschil tussen persoon en functionaris

Iedereen geeft - vaak met veel passie - het belang aan van biodiversiteit. De kwaliteit van het leven, de lange termijn, is dan leidraad. De beelden die men bij biodiversiteit heeft zijn ook allemaal positief. Vervolgens gaat men als functionaris over tot de orde (waan) van de dag, waarin het meer om kwantiteiten vanuit economisch denken gaat.

2. Biodiversiteit is niemands probleem

Niemand heeft echt een probleem met biodiversiteit. Niemand wordt er op aangesproken of afgerekend. Dit geldt breed in de maatschappij, maar ook binnen LNV. LNV is officieel 1e verantwoordelijke voor biodiversiteit, maar niemand wil het echt trekken. Voor acties kijkt men naar de ander of 'naar boven'. Het is geen onderwerp waar je op kunt scoren. Ook in de IKC-interviews wordt dit aangegeven ('weet Den Haag wel wat ze wil met biodiversiteit', '....heldere opdrachten van een opdrachtgever waarin het belang [van biodiversiteit] aangegeven wordt').

3. Biodiversiteit heeft inhoud nodig

Over wat biodiversiteit is is men het -zeker na wat doorvragen - wel eens: het gaat om genen, soorten en ecosystemen. Toch geven eigenlijk allen aan dat 'biodiversiteit' zo een ongrijpbaar begrip is. De definitie is bekend, maar welke betekenis die heeft is niet duidelijk. Er spreekt een gevoel van onmacht uit: we willen wel, maar hoe? Er worden legio excuses genoemd om het niet op te pakken: geen tijd, het speelt politiek en maatschappelijk niet, er is geen geld voor, het is een containerbegrip.... Wat ontbreekt is een heldere probleemstelling: waar doen we het allemaal voor, van wie is het probleem. Ook ontbreekt een heldere doelstelling: welke doelen willen we dan met die biodiversiteit halen (waar zitten we over 20 jaar b.v.). Door gebrek aan die concrete 'handen en voeten' van biodiversiteit wordt het gesprek binnen LNV, en LNV en maatschappelijke actoren als moeizaam ervaren.

4. Biodiversiteit vraagt om een andere manieren van denken

Werken aan biodiversiteit vraagt een andere dan de gebruikelijke manier van denken. Meestal gaat het om economisch gewin, oorzaak-gevolg, probleem-oplossing, 1-op-1 denken. Biodiversiteit heeft te maken met systemen, gehelen. Daarbij gaat het om een andere manier van denken. Polariteiten als korte termijn - lange termijn, individuele belangen - collectieve belangen, economie - ecologie enz kunnen in de systeembenadering elkaars stimulator zijn i.p.v. elkaars remmers. (Net als in een spoel met een magneet komt dan beweging tot stand.). Daarmee worden de polen elkaars middel om het doel te bereiken. Men heeft het in de interviews (bij zowel LNV- als IKC-) vaak over 'rentmeesterschap'. In dat model sta je als beheerder boven datgene dat je beheert. Je bent er geen onderdeel van. Bij biodiversiteit is dat onderscheid eigenlijk onmogelijk. Vanuit de persoonlijke invalshoek geeft men ook aan dat men onderdeel van het geheel is, als ambtenaar heeft men het over rentmeesterschap. Daar zit spanning.

5. Biodiversiteit biedt vele kansen

Biodiversiteit biedt LNV vele kansen. Kansen op het gebied van internationale profilering (onderzoek, stimulator en facilitator van het denken over), van imago (niet alleen varkenspest, maar ook diversiteit in de natuur en landbouw). Financiële baten zouden gehaald kunnen worden uit het vermarkten van producten van genenbanken. Biodiversiteit als kapstok voor het LNV beleid biedt de mogelijkheid de verschillende beleidsterreinen op elkaar af te stemmen, en b.v. elkaar tegenwerkende maatregelen op te sporen. Tenslotte raakt biodiversiteit ook aan het welzijn van mensen. Een diverse omgeving brengt inspiratie, is het leuker, biedt meer avontuur. Werken aan biodiversiteit is zo ook werken aan het welzijn van mensen.

Aanbevelingen voor LNV

1. Geef biodiversiteit inhoud

Biodiversiteit moet voor LNV inhoud krijgen. Wat wil LNV wil met biodiversiteit: wat is het probleem, wie heeft dat probleem en waar wil ze naar toe werken. Hoe sluit het huidige beleid hier op aan, of werkt het juist tegen. Wat zijn de beleidskaders waarbinnen aan biodiversiteit gewerkt kan worden, en welke behulpzame instrumenten zijn er (nog te ontwikkelen). Dit in samenwerking met bekende en 'nieuwe' actoren en/of samenwerkingsverbanden.

2. Maak biodiversiteit zichtbaar

LNV moet expliciet benoemen waar er wat (al) aan biodiversiteit gedaan wordt (maar waar het b.v. anders wordt genoemd). Geef in bestaande trajecten aan welke positieve bijdrage 'biodiversiteit' heeft geleverd: waar draagt biodiversiteit bij aan het oplossen van problemen in de sector. Een demoproject (b.v. bedrijf dat biodiversiteit bewust als factor in bedrijfsvoering meeneemt) kan hierbij ook van nut zijn. Dat werkt motiverend, zet mensen aan tot denken, zet biodiversiteit in een breder kader. Intern draagvlak wordt daardoor vergroot.

3. Zet in op 3 sporen

LNV moet tegelijk inzetten op drie sporen:

1. op concrete items, problemen waar oplossingen voor gevonden moeten worden (de '1-op-1'-gedachte);
2. op de benadering van biodiversiteit vanuit de systeemgedachte. Biodiversiteit wordt hierin dan middel om problemen in de landbouw mede op te lossen - en geen doel op zich. Educatie en communicatie met de burgers in het algemeen, en specifieke actoren (b.v. boeren) in het bijzonder, zijn hierbij belangrijk.
3. op de toetsing van beleid, b.v. door het ontwikkelen van een toetsingsinstrument, zoals bij emancipatie en milieu: een BiodiversiteitEffectRapportage.

4. Treed op als facilitator en stimulator

LNV moet het denken over biodiversiteit faciliteren en stimuleren, op internationaal, landelijk en regionaal niveau. Ze kan dit doen door het ondersteunen en zelf in gang zetten van concrete acties, van nieuwe samenwerkingsverbanden. Op regionaal niveau is aansluiting bij regionale initiatieven belangrijk; biodiversiteit is immers in de eerste plaats een regionale aangelegenheid.

5. Reflecteer

LNV moet regelmatig momenten van reflexie inbouwen: waar gaat het nu over, wat zijn we aan het doen, wat willen we, hoe gaan we verder.

'vrede op aarde'

Wat is biodiversiteit

We hebben het er veel over. Voor mij is het niks. Ik stel er wel veel vragen over, maar eigenlijk mag dat niet. Je mag niet kritisch zijn over biodiversiteit. Biodiversiteit is een van de kindjes waarover je niet kritisch mag zijn, net als over "vitaal platteland". Biodiversiteit is een containerbegrip, net als "duurzame landbouw". Iedereen binnen LNV praat elkaar na, maar het is nog niet concreet. Biodiversiteit is letterlijk: biologische diversiteit, soortenrijkdom enz. De toon rondom biodiversiteit is 'hoe meer hoe beter'. Maar dit is hypocriet. Het is net zoiets als 'vrede op aarde', 'of iedereen genoeg te eten', daar zegt ook iedereen ja tegen. Het doet me een beetje denken aan de mensen die zeggen dat Schiphol ongebreidel kan groeien zonder dat daardoor ecologische schade wordt veroorzaakt. Dat is strijdig met elkaar maar het wordt zo wel verkocht. Biodiversiteit is heel belangrijk, maar hangt samen met allerlei dingen die ook heel belangrijk zijn en daar mee botsen. B.v. de bevolkingsgroei, voedsel voor iedereen,... het kan niet én-én, maar daar mag je het niet over hebben. Van 'vrede op aarde' wordt iedereen warm, het lukt nooit helemaal, maar je moet er wel constant aan werken, het ontstaat niet vanzelf.

'Biodiversiteit' is een echte beleidsterm; daar kun je niet zoveel mee naar de mensen toe, omdat het te vaag is. Een goed verhaal, met positieve kanten i.p.v. 'het gaat zo slecht', daar kun je iets mee naar het publiek. Zie maar de huidige campagne van de vogelbescherming. Uiteindelijk is biodiversiteit een zwak begrip. Krachten die tegen biodiversiteit ingaan, zoals economische belangen, bevolkingsgroei, eigenbelang, zijn veel sterker.

Sinds Rio zijn de genetische hulpbronnen eigendom van een land. Daarmee is er een kloof ontstaan tussen veel ontwikkelingslanden met grote genetische diversiteit, en de westerse landen die er om zitten te springen wegens veredeling. Het is belangrijk om op wereldniveau te komen tot fondswerving. Maar hoe en wat...? Er zijn verschillende belangen.

Biodiversiteit en werk

Veel mensen hier op de afdeling zijn er mee bezig. Mario Nagtzaam heeft zich daar in het verleden op gestort, maar kon daar niet mee verder gaan. Peter Vermeij gaat naar internationale bijeenkomsten voor verdragen enz. Zoals er hier over gesproken wordt is het een heel moeizaam iets. Biodiversiteit zit in de fase waarin de biologische landbouw 10 jaar geleden zat. Men probeert nu via een verdrag een dam op te werpen tegen de ongebreidelde plundering; plundering door sommigen om te overleven, door anderen om rijk te worden. Dat verdrag is een log iets. Maar net als met de VN: weinig slagkracht, maar heb je het niet dan heb je helemaal niets.

Agrobiodiversiteit is een thema in onze afdeling, dus het komt vaak ter spraken. In mijn eigen werk valt het woord 'biodiversiteit' nooit, het is geen thema, speelt geen rol in onderzoek en voorlichting. Maar zodra er geld aan gekoppeld gaat worden, via subsidies, dan zullen onderzoek, voorlichting enz. wel hun weg naar biodiversiteit vinden, want je kan er veel onder schuiven. Het begrip krijgt dan handen en voeten. In indirecte zin gaat het in mijn werk natuurlijk wel over biodiversiteit: schoner milieu, minder chemie... Maar tegelijkertijd hebben we het ook over schaalvergroting, rationalisering. Kortom: economie en ecologie, daar zit een spanning tussen.

Biodiversiteit en LNV

Binnen LNV begint het te komen. Maar nog steeds is niet duidelijk wat we eronder verstaan en dus wat we er mee willen. Wie trekt het? Van wie is het? Maatschappelijk kun je er niets mee. Biodiversiteit is geen actueel onderwerp omdat het maatschappelijk niet leeft. Daarom is het politiek geen issue en heeft het geen prioriteit. Eigenlijk gaat het er nu nog steeds om: bij wie kan ik het over de schutting gooien. Anders gezegd: het kindje van Mario is ter vondeling gelegd. We doen het dus niet goed. We belijden het met de mond, maar verbinden er nog geen consequenties aan (=capaciteit en inzet). Biodiversiteit verdient de aandacht. Het moet neergelegd worden bij de MT's en bestuursraad. Laat het maar in de jaarbrief bestuursraad komen als thema. En aan een beleidsplan zit geld en capaciteit. Er is kortom behoefte aan een strategisch plan/visie over de inzet van LNV voor biodiversiteit. De nota's 'Natuur' en 'Vitaal platteland' zouden ook nadrukkelijk in moeten gaan op biodiversiteit. Dat is een kans.

Biodiversiteit is geen Nederlands woord. Bij 'vitaal platteland' en 'vogelbescherming' kun je je iets

voorstellen, dat verkoopt beter en heeft ook maatschappelijk draagvlak.

Mogelijke ingangen

Ik vind het lastig om bij een dergelijk containerbegrip trajecten te benoemen. Insteek kan zijn: zoeken naar waar je het kan koppelen aan beleidsinstrumenten. B.v. subsidies. Ik weet dat Alexander Heydendael, Mario Nagtzaam en Peter Vermeij van Directie Landbouw internationaal actief zijn op het gebied van biodiversiteit.

'gezond'

Wat is biodiversiteit?

Biodiversiteit is al het erfelijk materiaal, alles wat met leven te maken heeft, al wat niet niet-levend is. Genen, soorten en ecosystemen. Het niet-levende heeft overigens wel een directe relatie met en invloed op biodiversiteit. B.v. planten en dieren hebben zuurstof nodig om te leven. Biodiversiteit is zeer belangrijk, waardevol, want als mens ben je onderdeel van het ecosysteem, en kun je niet zonder. Agrobiodiversiteit is een nadere specificatie van biodiversiteit; gericht op de landbouw.

Biodiversiteit en werk

We [LNV] kunnen moeilijk sturing geven aan agrobiodiversiteit, omdat het een weinig concreet begrip is. In het traject 'Bedrijf van de toekomst' speelt agrobiodiversiteit nadrukkelijk een rol. Het is mijn verantwoordelijkheid om het daar onder de aandacht te brengen, niet om er een concrete invulling aan te geven. We praten erover, we vinden het belangrijk, maar we weten niet hoe we er concrete invulling aan moeten geven. Ik heb er wel ideeën over: b.v. eis van een ondernemer van een 'bedrijf van de toekomst' dat hij een biodiversiteitsplan opstelt als aangrijpingspunt; of loof een prijsvraag uit voor hoe je biodiversiteit concreet handen en voeten kunt geven..... Raakvlakken zijn er met b.v. genenbanken en biologische landbouw, maar dat zijn technische oplossingen. Bij het 'bedrijf van de toekomst' gaat het om de boer, de ondernemer.

Biodiversiteit en LNV

Aandacht voor biodiversiteit zou heel vanzelfsprekend moeten zijn. In de missie staat: evenwicht tussen economie en ecologie. Dat is een goede missie. Op de langere termijn is ecologie daarvan de belangrijkste. Als dat mis gaat heb je niets meer. Daarom moet er meer gewicht gegeven worden aan de ecologie. Bij DN is dat gemakkelijker, die zijn er directer bij betrokken en is de discussie over agrobiodiversiteit concreter.

Binnen LNV blijft het een theoretische discussie. Waar hebben we het over en wat willen we ermee? Hoe ga je dat vervolgens realiseren? Dat moet duidelijk worden. Nu praten we elkaar teveel na, het is theoretisch geklets. Dat kun je zien als een bedreiging.

Tegelijkertijd is het een kans: laten we er echt iets mee doen binnen LNV. Het belang van biodiversiteit is duidelijk, het past in de missie en de politiek heeft zich uitgesproken er iets mee te doen.

Niemand binnen LNV rent er keihard voor. MT en bestuursraad zouden moeten aangeven wat we als LNV er echt mee willen. Duidelijkheid is nodig, echt kiezen dus, uitspreken of je er echt hard voor wilt lopen. En dan moet er ook gekozen worden waar LNV het in eigen huis neerlegt. Ook gezien de bezuinigingen kun je het niet bij iedereen neerleggen. Als LNV zijn we een ministerie van levende dingen. Biodiversiteit past dus bij uitstek bij LNV; we zouden er harder dan VROM aan moeten trekken, want die houdt zich alleen met milieu bezig [niet levend].

Als LNV zich er hard voor maakt is dat ook een kans: om je op dit gebied als land internationaal te profileren. Biodiversiteit moet je in internationaal verband bekijken. Een ecosysteem houdt zich niet aan administratieve grenzen.

Mogelijke ingangen

- DN: hier is het vanzelfsprekend al volop onder de aandacht.
- GRR: hier kan het een rol spelen bij de regionale gebiedsstimulansen (BB. in situ-behoud)
- BSB: zij hebben invloed op de items, op de lange-termijn-zaken. Rob Oele wellicht?
- DL: wordt meegenomen met 'bedrijf van de toekomst'. Daarnaast nog namen als: Peter Vermeij en Wino Aarnink, vanwege hun internationale insteek m.b.t. biodiversiteit.
- I&H: zij gaan over de hele keten, zij zouden er iets mee te maken kunnen hebben. Johan Gatsonides: ik ken hem, maar weet niet direct waar hij inhoudelijk mee bezig is.
- VVM: Anja van de Neut; zij heeft vroeger met CPRO gewerkt, zit nu op Consumer

Concern en maatschappelijk gewenste productiemethoden.

'zeldzame huisdierrassen, bijv. een brandrode MRIJ'

Wat is biodiversiteit

Als eerste denk ik dan aan acties voor het opzetten van genenbanken, om daarmee toekomstig problemen te kunnen aanpakken (terugfokken). Daarnaast weten we nog maar bar weinig van de genetische variatie tussen planten op b.v. het gebied van mineralenefficiency. We hebben geen idee voor welke ziekten, plagen enz we nog komen te staan. En uitroeiing is onomkeerbaar.

Tenslotte denk ik bij biodiversiteit aan natuur, b.v. kruidenrijke graslanden en variatie in ecotypen. We kunnen niet doorgaan het uitroeien. Dat betekent verarming, eenheidsworst; dan wordt het saai om ons heen en daar worden we chagrijnig van.

Als samenleving heb je de plicht om verschillende ecosystemen in stand te houden. Dan gaat het om ecosystemen passend in Nederland. Elk land neemt dan dat stuk van de ecosystemen voor zijn rekening dat bij dat land hoort (b.v. hoogveen hoeft niet hier, kan beter in Polen). Internationaal gezien hebben we in dit opzicht een 'omgekeerde verantwoordelijkheid'. We gaan niet in Brazilië actie voeren tegen de houtkap, maar wel hier regels stellen voor de import van hardhout.

Hebben we eigenlijk wel een probleem? Het gaat steeds over getallen. Is het erg dat er 60 torrensoorten zijn uitgestorven? Hoeveel soorten zijn er nog over? Aan de ene kant maak ik me grote zorgen over dat uitsterven, aan de andere kant verbaas ik me altijd over de elasticiteit van het systeem (iets anders komt er al snel voor terug, zie Ruigoord). Ik heb geen idee hoe we er voor staan, of we al over de rand zijn, dus of de schade al onomkeerbaar is voor het ecosysteem. Dat lijkt me trouwens ook moeilijk te meten. Hoe doe je dat?

Voor biodiversiteit hebben we een verantwoordelijkheid, maar hoe meet je die af? VROM kent een normstelling voor de bodemkwaliteit. Zoiets spreekt me aan: je mag nooit zodanig iets kapot maken dat het niet meer terug kan komen. De bodem kan echter gesaneerd worden wanneer we die te ernstig vervuild hebben, maar het tropisch regenwoud komt niet meer terug na gekapt te zijn. Hoe meet je dus de verantwoordelijkheid voor biodiversiteit af?

Het gaat hier steeds om een onmogelijke afweging tussen individueel belang en collectief belang. We leggen de import van tropisch hardhout aan banden, maar daardoor gaat de houtboer in Brazilië failliet en moet hij een stuk bos platbranden om daar zijn akker van te maken om toch te eten..... Wat is nu collectief belang? Het is onmogelijk om een afweging te maken tussen collectief en individueel belang. Daarom gaat het ook steeds weer mis.

Biodiversiteit en werk

Binnen M&A leeft biodiversiteit niet. In de aansturing van mineralenonderzoek is het geen item. Ik breng het daar ook niet onder de aandacht, want ook zonder biodiversiteit heb ik meer dan genoeg problemen die opgelost moeten worden met een te beperkt budget.

Biodiversiteit en LNV

De overheid zou de afweging tussen individuele en collectieve belangen moeten maken. Maar een democratische overheid zit daarmee in de klem.

De invalshoek van LNV bij biodiversiteit is tweeledig: een zachte dan gaat het om natuur, voorkoming van saaiheid enz. en een harde waarbij het gaat het om het aanpassen van bedrijven voor mineralenmanagement om aan de verliesnormen te voldoen, het ontwikkelen van medicijnen, gewasbescherming. Aan die softe invalshoek doet LNV al veel: b.v. natuurontwikkeling, ontwikkeling ecosystemen. Als natuur/cultuurlandschap verwordt tot een saaie plek, dan heeft LNV geen recht van bestaan meer.

Voor de harde invalshoek zou LNV de normen eens flink op kunnen schroeven, om zo het hiervoor benodigde fundamentele onderzoek naar de rol van biodiversiteit door het bedrijfsleven te stimuleren (dan voldoen de huidige productiewijzen niet meer aan die opgeschroefde normen, daar moet wat anders voor in de plaats komen). Als dit maar scherp genoeg gebeurt, komt er een revolutie, dan moet er werkelijk naar iets nieuws gezocht worden. Probleem is dat we bij de verdeling van het onderzoeksgeld altijd kijken naar de problemen van nu. Ook de DLO kijkt niet verder dan 4 jaar.

Ook in internationaal opzicht zou LNV onderzoek en netwerkvorming moeten stimuleren. Er is een groot internationaal netwerk van onderzoekers nodig. Dat geeft altijd spin off. Nederland

richt zich bijvoorbeeld op gras en aardappelen. De VS op soya. Deze onderzoekers kunnen in de onderzoekssfeer hun ervaringen delen. Denk hierbij aan het concept van een gemengd bedrijf op afstand.

Het opzetten van genenbanken heeft met beide invalshoeken te maken. Hierin is LNV aardig op weg.

Als we er nu echt van overtuigd zouden zijn dat biodiversiteit goud voor de toekomst betekent en daar acties aan verbinden, dan liggen de kansen voor het oprapen: we kunnen van onze genenbanken genen verkopen; we kunnen een aantal jaren een onderzoeksvoorsprong hebben; we kunnen topleverancier worden van bijv. graszaden. We kunnen scoren met natuur, want dat heeft een hoge aanbaarheidsfactor en dat levert ons dus een imago voordeel op. Biodiversiteit heeft dus potenties. Het roept associaties op met vlindertjes en zo. Iedereen heeft er wel een beeld van. Als LNV echter bezig is om die kansen te grijpen, dan houden ze dat wel akelig stil!

Dat we er niets/weinig aan doen verbaast me niets, want wat moet je dan laten vallen? Het is een keuze. Zodra je over biodiversiteit nadenkt, dwingt het tot keuzes maken. Iedereen weet het, maar kijkt daarbij naar de ander. Als ik er iets aan doe, welke garantie heb ik dat mijn buurman dat ook doet? Hoe kom je hier uit? Dit is typisch een sociaal dilemma. Ik haat de term "win/win" want die bestaat niet, er is namelijk altijd iemand die verliest.

Geld kan goed helpen het sociale dilemma te doorbreken. Daarmee kun je individuele belangen afkopen, om de collectieve belangen te realiseren (bestaande rechten). Met geld kun je dus bestaande rechten afkopen. En door regelgeving kun je kaders stellen voor de toekomst voor nog niet verworven rechten. Dan kost het ook geen geld want er zijn immers nog geen verworven 'rechten'. Is eenmaal een individu op de markt, dan ben je te laat, en moet je die rechten afkopen. Dat geldt voor bijv. een genenbank. Die moet je niet privatiseren zodat het collectieve goed straks niet te gelde gemaakt kan worden.

We hebben een ramp nodig: dan wordt biodiversiteit vanzelf waan van de dag!

Mogelijke ingangen

- DL: gewasbescherming, Hugo van de Baan. Waterbeleid (het ene gewas is droger dan het andere, hoe kun je diversiteit hierin benutten), was Wino Aarnink. Broeikas (ene plant kan veel efficiënter CO2 binden dan de andere), Jolanda Mourits, Joanne Maaskant. Peter Vermeij: ziet biodiversiteit als kans.
- DN: programma beheer: levert verweving natuur/agro op. Welke gewassen dragen bij aan die verweving, en welke juist niet.
- VVM: Connie Claazing, ze kan goed associëren.
- I&H: meer informatie bij Alexander Heydendael, zelf geen idee.
- Visserijen: visquota (sommige vissoorten zijn productiever dan andere). Milieutoestanden zijn van invloed op de soorten (b.v. in de randmeren komt alleen nog maar brasem voor). Beleid andere directies: doordat Aalscholvers gefokt worden bij ene directie, loopt de paling terug in het IJsselmeer. Geen namen.
- DWK: hebben van alles verstand.
- Plantenziektkundige dienst.
- DLO-instituten.

'blauwe graslanden'

Wat is biodiversiteit

Biodiversiteit is de genetische basis van grassoorten. Je moet een ecosysteem in stand houden dat bij de omgeving past. Je kunt je in dit verband afvragen of je hoogveen in Nederland moet ontwikkelen omdat je er zo veel van hebt in Polen.

Biodiversiteit heeft te maken met soorten en genen. Ecosystemen zijn meer een voorwaarde om soorten in stand te houden. Het gaat bij biodiversiteit om het behoud van de genetische variatie zonder er op dit moment het nut er van in te zien, dus onvoorwaardelijk. Over vijf jaar heb je bijvoorbeeld misschien een ras nodig waarvan je nu het nut nog niet in ziet (rassenveredeling). Biodiversiteit heeft een functie voor de samenleving en de mens, want het heeft te maken met genetische bronnen, voedsel en medicijnen. Het behoud van de genetische basis, zowel in situ (genenbank) als ex situ (is leuker, dan kan het zich nog ontwikkelen), is daarom van groot belang. Bij agrobiodiversiteit kan je denken aan het behoud van oude rassen. De waarde van biodiversiteit is persoonlijk. En je weet de waarde pas als het te laat is. Het komt niet vanzelf goed. Alarmerend vind ik de bronnenafname in de ontwikkelingslanden. Toch zijn we daar selectief verontwaardigd over; we moeten ook onze eigen biodiversiteit in stand houden.

Biodiversiteit en werk

Biodiversiteit is niet een dagelijks onderwerp van nadenken en actie. Ik weet niet wat LNV, of Nederland, aan biodiversiteit doet. Voor de grondgebonden veehouderij liggen er wel kansen. Zo is Nederland de genetic resource, het oorsprongsgebied, voor de meeste grassoorten. Dat zou het moeten blijven voor bijvoorbeeld veredeling. Je zou de vage term biodiversiteit kunnen vertalen naar grassoorten, past goed bij Nederland. Dan is het in- en extern te verkopen.

Ik vind biodiversiteit belangrijk, maar niet zodanig dat ik daar zelf aan ga trekken. Dat vind ik een taak/rol/belang van de overheid. Waarom staat het nu ineens zo in de belangstelling?

Biodiversiteit en LNV

Biodiversiteit staat bij LNV niet hoog op het lijstje, is geen issue. Er komt een nieuwe nota Natuur, maar in de opzet daarvan is men biodiversiteit vergeten mee te nemen; dat is een signaal. Als het over landbouw gaat denken we helemaal niet aan biodiversiteit, bij natuur enigszins. Men zegt steeds dat biodiversiteit belangrijk is, maar dat betekent nog niet dat er ook iets aan gedaan wordt.

Als eerste stap zou LNV moeten analyseren wat de Nederlandse rol en bijdrage aan biodiversiteit zou kunnen zijn. Wat zijn de trends daarin. Er bestaat behoefte aan duidelijkheid wat Nederland kan betekenen bij biodiversiteit. Wat is met andere woorden het beleidstekort? Als dat helder verwoord is in een statement, als de rol en lijn duidelijk zijn, kun je gaan bekijken hoe je binnen LNV biodiversiteit gaat inbouwen. Als beleidsmaker wil ik graag heldere doelstellingen waar ik op afgerekend wordt. Beleid maken op een vaag beleidsdoel als biodiversiteit levert geen creatief beleid op. Men moet zich er wat bij kunnen voorstellen. Kortom, biodiversiteit moet handelingsperspectief krijgen. In dit ministerie met zoveel hoog opgeleiden zouden we moeten kunnen nadenken over meerdere generaties heen.

Algemeen geldt dat als iets belangrijk wordt gevonden bij LNV er altijd geld voor is. Als er een economisch belang mee gemoeid is dan kan alles. Dat is dus niet het geval met biodiversiteit. We ontvangen wel Europees geld voor het in stand houden van oude rassen.

De kansen voor biodiversiteit liggen bij het agrarisch natuurbeheer, dus relatie landbouw en natuur. Biodiversiteit als nevenproduct van landbouwbedrijven. Je hebt dan de verbinding tussen biodiversiteit en economie gelegd. Dan wordt het interessant. Biodiversiteit past dan bij landbouw met een verbrede doelstelling (beheersovereenkomst voor grassen b.v.); in de reguliere landbouw krijg je het waarschijnlijk niet van de grond. De 'zorg voor de schepping' als ideële insteek; de financiële baten als zakelijke insteek. Het zou goed zijn om boeren hier op aan te spreken. Zij hebben hier een rol/verantwoordelijkheid in. De boeren niet alleen als exploitanten, maar ook als beheerders. Ze hebben hierin ook een zakelijk belang (toekomst), dus laten ze er ook hun verantwoordelijkheid maar in nemen. Lastig is alleen hoe je dat vorm moet geven. 'Als ik het doe, wat doet m'n buurman dan?' Belastingen en financiële stimulansen zijn instrumenten die je hierbij zou kunnen benutten.

Mogelijke ingangen

- biologische landbouw: hier is behoefte aan biodiversiteit, m.n. in de fokkerij.
- gewasbescherming: meer diversiteit, minder kwetsbaarheid.
- agrarisch natuurbeheer: grensvlak landbouw en natuur. In hoeverre speelt biodiversiteit een rol in wat je nastreeft in je natuurdoelen.
- non-faccinatiebeleid: met biodiversiteit mogelijk minder kwetsbaarheid.
- VVM: in de veterinaire hoek. Als er economische belangen zijn kan er alles. De milieu-mensen kunnen er wel iets mee te maken hebben, Geert Westenbrink en Betty Valk.
- I&H: veredelingsbedrijven, namen weet ik niet.
- GRR: niet echt een idee.
- DL: zeldzame landbouwhuisdieren, Walter Pietersen. Fokkerij, Henk Welle.

'veelkleurig'

Wat is biodiversiteit

Biodiversiteit is een nieuwe kreet voor iets oud: het is nog net geen oude wijn in nieuwe zakken. Ik ben er daarom al mee vertrouwd, ik doe het al en wordt daarom niet warm van de kreet biodiversiteit. Het omvat dingen die we toch al deden, voordat de lading door de kreet biodiversiteit gedekt werd. Het begrip is een poging om zaken met elkaar te verbinden, voortbouwend op de trend van de holistische benadering van de jaren 80. Voorheen had je bijvoorbeeld kreten als "ecosysteembenadering" en "integrale aanpak". Biodiversiteit moet je ook niet eenzijdig zien en beperken tot genen en rassen; het gaat ook om ecosystemen. Het gaat om de soorten en hun habitat.

De waarde van biodiversiteit zit in oog hebben voor het individu en zijn omgeving. Dat is noodzakelijk, anders 'dondert de hele boel in elkaar'. Verarming is niet wenselijk.

Biodiversiteit en werk

DV doet meer dan alleen maar zich bezig houden met commercieel vissen. We proberen de vissers ook zo ver te krijgen dat ze gaan zorgen voor hun werkomgeving, dus de zee. Sinds de jaren 80 is de natuur als issue opgekomen, en moeten afnemers van de natuur verantwoording afleggen. Bij de visserij is dat lastig. Het moment waarop de vispopulatie zo sterk gereduceerd is dat het economisch niet meer loont om te gaan vissen ligt boven het uitsterf-niveau. Een soort zal dus niet verdwijnen door overbevissing. Wanneer moet je stoppen? Bovendien denken de vissers: als ik die vissen uit duurzaamheidsoverwegingen er niet uit haal, doet mijn buurman het wel. Tenslotte is het dezelfde zee waar men in vist.

Ik word niet echt warm voor al die plotselinge belangstelling voor biodiversiteit. We waren er altijd al mee bezig. Maar het kan geen kwaad het extra onder de aandacht te brengen bij DV. De vraag is hoe je de vissers meekrijgt. Nu lukt dat nog niet echt. Je hebt ook geen pressie vanuit de maatschappij; er is niemand die 'groene' vis vraagt. Unilever heeft nu wel een label dat aangeeft dat de gelabelde vis milieuvriendelijk gevangen is. Maar hoe controleer je dat? Voor groene visserij is maatschappelijk draagvlak nodig, de consument moet ervoor betalen, dan gaan ze wel groen vissen. De maatschappelijke druk is er nu niet en de vissers denken dat het alternatief ze geld kost dus gebeurt het niet.

Tegelijkertijd is voor de visserij de biodiversiteit heel relevant, want daar wordt direct uit geoogst. De visser zit daar middenin, wil het in stand houden i.v.m. zijn broodwinning, maar is tegelijkertijd kortzichtig uit economische overwegingen. Hierop zou dus gecorrigeerd moeten worden. Een bloemkweker is b.v. minder direct afhankelijk van de diversiteit, zit meer tussen.

Biodiversiteit en LNV

Ik weet niet of biodiversiteit een item is binnen LNV. Men ziet het wel maar men wil er geen geld in steken. Het leeft wel meer dan in de jaren 80; toen waren het voornamelijk de economische belangen. De missie van DV is dat er duurzaam geoogst moet worden uit aquatische systemen. Het beleid voor visserij wordt in Brussel bepaald. Daarbij vormen de vissers een geducht economische pressiegroep. Agrobiodiversiteit is een kreet, het is geroep of beter gezegd verbaal geweld. Het gaat erom dat je het toepast in je werk, incorporeert. Je kan het wel roepen maar trek je ook werkelijk de conclusies, in plaats van alleen maar praten over? Agrobiodiversiteit is voor alle aspecten van LNV van belang.

Je constateert dat de biodiversiteit hard achteruit gaat, maar wat kun je daar als LNV aan doen? Moet ik me hier verantwoordelijk voelen voor achteruitgang elders in de wereld? Is meer een rol voor actie-organisaties dan Greenpeace; lastig voor een overheid, want dat is geen actiegroep. Het zijn de Japanners die in Indonesië de bossen kappen, hetgeen ze legitiem doen want ze hebben er een concessie voor. Dan kan je als overheid weinig doen. Tot hoever gaat de verantwoordelijkheid van LNV dus? Wat zou de rol van LNV moeten zijn? We hebben wel baat bij de genenrijkdom elders in de wereld, dus daar zou je meer geld aan kunnen geven. Helaas zijn er al zoveel zaken waar we geld in moeten pompen.

LNV heeft wel een rol in het onder de aandacht brengen van, en kennis opbouwen over,

biodiversiteit. Het monitoren van de degradatie van de biodiversiteit en daar maatregelen voor bedenken. Een taak in het denken over, meedoen aan overleggen, brainstormen enz. in internationale gremia. De natuur heeft geen stem!! Actie is dus wel nodig. Probeer helder te maken wat er speelt. Maak bespreekbaar wat je constateert in gremia. De helft van de exercitie is het proces. Door het praten over gaan mensen er verder over denken. Wat er uitkomt aan producten is meestal een compromis. In denken is men dan echter al verder. Kansen voor LNV zitten in het helderder maken wat er speelt, en werkelijk slechte ontwikkelingen tot een issue maken, b.v. door onderzoek daarop te stimuleren.

Het is goed dat er nu zoveel aandacht voor is, maar het moet niet bij praten alleen blijven. Het meenemen in je overwegingen wil nog niet zeggen dat er daadwerkelijk iets gebeurt. Eigenlijk zou het in al de beleidsterreinen meegenomen moeten worden. Maar ook voor DV geldt: wat doen ze er nu echt aan? We moeten wel oppassen niet te ver voor de muziek uit te lopen. De juffrouw [consument] moet wel de [groene] vis willen. Als dat zo is, dan komen er creatieve oplossingen. Het zal niet via wetten lukken. We hebben 10 jaar geleden gezien dat de AID op de kade averechts werkt. Braks viel erop. Zelfcontrole van de groep [vissers] is nodig. Belangrijke leidraad is/zou moeten zijn: het 'voorzorgsbeginsel'. Als er aanwijzingen zijn dat het mis zou *kunnen* gaan mag je je niet beroepen op gebrek aan kennis. Dit werkt goed op nieuwe ontwikkelingen, op al bestaande werkwijzen is dat lastig. Dan moet je terug , maar tot waar?

Mogelijke ingangen

- DL: de plantaardige en dierlijke productie, zie Alexander Heydendael.
- IZ: de Nederlandse agrarische activiteiten is voor een groot deel afhankelijk van de genenrijkdom elders, dus we hebben hinder van verarming. Dhr Bouwhuis weet hier meer van.
- BSB: hier zitten de algemene denkers, zijn ze ook met biodiversiteit bezig.
- DN: Marcel van Nooy?
- I&H: zij zitten dicht bij de directe belangen, en bij de keuzes die gemaakt moeten worden.
- GRR: geen idee.
- VVM: veel van dit soort milieu-aspecten worden gecoördineerd door MKG.

'tropisch regenwoud'

Wat is biodiversiteit

Biodiversiteit heeft te maken met genen, soorten en ecosystemen. Biodiversiteit heb je hard nodig, Het heeft grote emotionele waarde, biodiversiteit is belangrijk. Wat je eenmaal kwijt bent krijg je nooit meer terug: onomkeerbare schade. Biodiversiteit is van belang voor de agribusiness en past in het hoofdstuk duurzame ontwikkeling en zit dus in de missie van I&H, namelijk evenwicht ecologisch en economisch. Onze fossiele bronnen zijn bijna op, en dan moet je het hebben van biologische bronnen. Biodiversiteit speelt overal, het gaat veel verder dan alleen natuurbescherming. Het gaat ook over genetische- en soortvariatie voor de landbouw, non-food, farmaceutische en chemische productie enz. En het gaat ook over kennis en eigendomsrechten ('intellectual property rights').

Agrobiodiversiteit is niet hetzelfde als duurzaamheid. Agrobiodiversiteit is een hulpbron om duurzaamheid te bereiken, maar duurzaamheid is ook weer een voorwaarde voor biodiversiteit.

Biodiversiteit en werk

Biodiversiteit speelt een rol bij 'Intellectual property rights'. We gaan toe naar een steeds meer door diensten en kennis gedreven economie, dat is een trend. Dat geldt ook voor de landbouw. Kennis moet beschermd kunnen worden. Het gaat daarbij om een evenwicht tussen het belang van de gemeenschap en het belang van het individu.

Ook voor buyersafety (veiligheid van de consument) is biodiversiteit van belang. Er staat een biologische revolutie op uitbreken. Biotechnologie gaat daarbij mondiaal een grote rol spelen. Het 'voorzorgprincipe' (zie interview Water) geldt ook hierbij en wordt door I&H volledig onderschreven.

Biodiversiteit en LNV

Biodiversiteit zit nu veel te veel in de natuurhoek en in de kennishoek (in de zin van genetische hulpbronnen), er zouden meer relaties met andere beleidsterreinen gelegd moeten worden. Dat gebeurt nog niet, maar het is ook allemaal erg nieuw. Ook in het EU-beraad wordt biodiversiteit gezien als iets voor de natuurdeskundigen. Daarnaast zijn er genoeg brandende kwesties die nu om aandacht vragen; je kunt niet alles tegelijk doen met de beschikbare menskracht. Biodiversiteit blijft teveel een discussie voor specialisten; een brede discussie zou eigenlijk moeten. DLO geeft aan dat je nu moet denken over mogelijke kansen en bedreigingen, zodat je over 7 jaar voldoende kennis en denkkracht hebt. Nu moet je het dus onder de aandacht brengen. Dit soort processen gaat echter langzaam.

LNV zou actiever moeten zijn op het gebied van die intellectual property rights. We zouden aan ontwikkelingslanden een vergoeding kunnen geven voor het gebruik van hun genetische hulpbronnen. Wij gebruiken daar het zwakke kwekersrecht voor en de USA het te sterke patentrecht. In de VS worden b.v. levensvormen die altijd al bestaan hebben gepatenteerd. We moeten hiervoor één soort IPR hebben; is rol voor DL.

De bedreiging is dat we in het krachtenveld van globalisering en de biologische revolutie het niet bijbenen. Dat we een achterstand op gebied van techniek en kennis oplopen, en dat zijn toch de pijlers van de toekomstige economie (over 20, 30 jaar). Nu is dit nog allemaal heel vaag en niet uitgekristalliseerd. Hoe interpreteren we het en wat zijn vervolgens de consequenties.

Biodiversiteit zou als strategisch onderwerp op de beleidsagenda moeten komen. Wellicht is het daarvoor nog te vroeg. Het is beter om het eerst low profile onder te brengen bij denktanks als DLO en IKC, zodat er denkkracht op ontwikkeld kan worden. Wanneer je het te vroeg (dus niet uitgewerkt) op de beleidsagenda zet is de kans groot dat het wordt afgeschoten en hoef je er de komende 10 jaar niet meer mee terug te komen.

Er moet een totaalvisie bij LNV komen over het totale complex, alle raakvlakken, van biodiversiteit. Nu richten we ons teveel op onderdeeljes als genenbanken en natuur (uitwerking voor soortenbescherming) en wordt de discussie over biodiversiteit op die onderdelen door specialisten gevoerd. Er is kortom geen brede basis.

We hebben bij I&H een medewerker kennis en innovatie die ook biodiversiteit in haar taak heeft.

Zij houdt zich hier nu niet mee bezig omdat de prioriteiten ergens anders liggen.

Mogelijke ingangen

- BSB: Geert Meester, hij was ook op de brainstorm van DLO over o.a. biodiversiteit.
- VVM: Rob Dirkzwager; is coördinator milieu-overleg.
- IZ: Jan Schotanus en Laurens Smit; hebben veel te maken met WTO-onderhandelingen en verdragen.
- DL: Alexander Heydendael, vanwege veredeling, zaad enz.
- DN: komt altijd in beeld.
- GRR: biodiversiteit en ruimtelijke ordening hebben met elkaar te maken (b.v. versnippering) Han Vermeer.
- DWK: geen idee wie, maar men houdt zich hier bezig met genenbanken.

'vlinder met bloemen'

Wat is biodiversiteit

Biodiversiteit is zoveel mogelijk kansen voor zoveel mogelijk levensvormen. Er is al veel weg door ingrijpen van de mens. Je zou bij elke ingreep die je pleegt in de groene ruimte heel bewust moeten nadenken, wat het kan betekenen voor de biodiversiteit. Aan de ene kant ontdekken we nog steeds nieuwe soorten, aan de andere kant hebben we al heel veel vernield. Biodiversiteit heeft te maken met genetisch materiaal, soorten en ecosystemen.

Het is belangrijk om het genetisch materiaal te behouden. Je weet nu nog niet wat je later nodig zult hebben; je komt er pas te laat achter wat je mist. Het behoud van genen is dus van belang om je aan te kunnen passen aan de (toekomstige) eisen van de maatschappij. Eigenschappen mogen niet verloren gaan.

Behoud van biodiversiteit is belangrijk omdat de toekomst van de wereld en het welzijn van de mensen er van afhangt. Sommigen noemen dit 'rentmeesterschap', dit is geredeneerd vanuit de mens. Ik vind dat we verantwoord moeten samenleven op deze aarde: respectvol omgaan met alles wat hier leeft. Dit staat echter op gespannen voet met de politieke werkelijkheid die uitgaat van de korte termijn. Ambtenaren zouden meer op de langere termijn moeten denken, dus de lange termijn effecten van ingrepen in het groene gebied schatten.

Biodiversiteit en werk

In mijn eigen werk kom ik biodiversiteit tegen bij landinrichtingsprojecten. Het gebeurt nog steeds dat kronkelige beken rechtgetrokken worden. Ook daar speelt de spanning tussen de korte- en lange termijn. In het WCL-beleid hebben we aandacht voor natuur, cultuurhistorie enz. Ook daarbij kun je dus aan biodiversiteit denken. 'Biodiversiteit' als term komt niet bewust voor. Wel hebben we het vaak over 'ecologie en economie'. Bijvoorbeeld de landbouw kan er beter van worden (economisch), maar dan moeten ze er wel wat voor doen (ecologisch). Dus boeren door geld goede dingen laten doen voor het collectief. Biodiversiteit zou je dan als nevendoeel kunnen zien. Dit kan veel explicieter gemaakt worden; dat is dan ook een kans voor LNV (profilieren). Dan heb je vanuit het beleid direct effect in een gebied, omdat je effect hebt kun je voor dat beleid meer geld krijgen en daarmee kun je weer laten zien dat het LNV menens is met het verdrag van Rio: LNV doet er werkelijk wat aan! .

Biodiversiteit en LNV

Tot nu toe ben ik 'biodiversiteit' eigenlijk niet tegengekomen. Internationaal wordt er wel aan gewerkt. Maar wat LNV er nu exact mee doet? Het woord 'biodiversiteit' staat wel in Vitaal Platteland, maar er wordt geen inhoud aan gegeven. LNV zou stelling moeten nemen, en daar consequenties aan verbinden. En 'gebrek aan menskracht' is geen goed excuus; je hoeft het toch niet allemaal zelf te doen. Als je aan de gang gaat met nieuw beleid neem je het gewoon mee. Of niet. Maak een keuze. En als het nu niet meegenomen wordt, dan gebeurt er weer 4 jaar niets. LNV moet waarmaken dat ze voor natuur en landbouw staat.

Bij LNV is het de gewoonte pas iets te doen als het urgent is, het zogenaamde 'Club van Rome-effect'. Ik heb geen idee hoe we er voor staan, geen idee wat er door ons ingrijpen nu verdwijnt. Daar zou LNV zich nu op moeten richten. LNV zou in het kader van gebiedsgericht beleid partijen in een gebied kunnen laten zeggen wat zij verstaan onder biodiversiteit en hoe zij dat in willen vullen, dus inclusief de gewenste maatregelen tot behoud van die biodiversiteit. Dat moet door meer partijen dan LNV opgepakt worden. Pas als de publieke opinie het als probleem heeft gedefinieerd zal het op de politieke-/beleidsagenda komen. We hebben misschien een ramp nodig. Directie Natuur speelt in op die publieke bewustwording. Het heet alleen geen 'biodiversiteit'. Wellicht zou het hier nadrukkelijker aan bod moeten komen, in de zin van tendensen, bedreigingen, wat wil je er aan doen. In de beleidsnota "Natuur" ligt de nadruk teveel op natuur. Er zou meer aandacht aan biodiversiteit gegeven moeten worden in deze nota.

Als we nog in het stadium zitten van bewustwording (wat is het, hoe zouden we er mee om moeten gaan), dan is het nog te vroeg om het op de beleidsagenda te zetten. We moeten het begrip biodiversiteit dus concreet en hanteerbaar maken. Indien het niet concreet in de nota Natuur of Vitaal Platteland komt dan zijn we zo weer 10 jaar verder. Dan wordt er lacherig over

gedaan.

Bedenk je dat biodiversiteit geen hot item is. We hebben het verdrag geratificeerd dus we moeten er wat mee.

LNV zou landelijk een rol moeten spelen in het stimuleren van het 'denken over biodiversiteit', en het vaststellen van de grote beleidskaders waarbinnen anderen aan de slag kunnen. Op regionaal niveau ligt een taak bij de uitvoering en de precieze invulling. Biodiversiteit is immers iets regionaal. Internationaal staan we als Nederlanders snel klaar met ons vingertje, maar we zouden eerst eens zelf orde op zaken moeten stellen. Je kunt boos worden om de houtkap in de tropische regenwouden, maar als LNV kun je daar op zich niet veel aan doen. Wel kun je instrumenten ontwikkelen die elk hun steentje bijdragen (b.v. stimuleren gebruik niet-hardhout, of het bieden van een alternatief aldaar). Uiteindelijk zijn we allemaal medeverantwoordelijk.

We moeten ons realiseren dat VROM wat aan biodiversiteit doet op dit moment omdat we het bij LNV laten liggen. Milieu is als landschap. Het zij de resultanten van de functies. Je kunt eraan willen sleutelen maar je moet toch weer terug naar de functies. Dat is de ingang.

VROM en VWS kunnen goed handen en voeten geven aan biodiversiteit. Ik werk samen met VROM aan gebiedsgericht beleid.

Mogelijke ingangen

- Regiodirecties: zij voeren ons beleid uit.
- DLG: bij uitstek een club om biodiversiteit in mee te nemen.
- SBB: die zullen er waarschijnlijk ook al over nadenken.
- DN: zie hierboven.
- DL: geen idee, zou wel moeten.
- IZ: deze directie komt pas echt in beeld als we het in eigen land goed op orde hebben.
- I&H: heeft veel invloed, op de keten, op de manier van produceren. Hoe leiden milieu en natuur hier onder? Frits Wesseling is hier mee bezig.
- BSB: hier zitten strategische denkers voor op de lange termijn.
- VVM: daar gaat het over milieu, en daar heeft biodiversiteit alles mee te maken.
- Defensie: die hebben veel terreinen in beheer, daar liggen wellicht ook mogelijkheden.
- VROM: zeer belangrijk; wat is het toch eigenlijk raar dat milieu van natuur gescheiden is.
- V&W: die Deltawerken b.v. zijn voor een belangrijk deel vanuit ecologische waarden vormgegeven.

'tropische systemen, orchideeën'

Wat is biodiversiteit

Biodiversiteit in de definitie van Rio is: genen, soorten en ecosystemen. Biodiversiteit heeft te maken met intrinsieke waarde en de duurzame benutting daarvan. Die duurzame benutting is er sinds Rio aan toegevoegd, en staat volop in de belangstelling. Het is belangrijk die diversiteit te bewaren omdat het te maken heeft met alles wat je doet: het brengt je inspiratie, avontuur, kennis en informatie. En mogelijk kun je het gebruiken, b.v. voor voedsel, medicijnen. Het is heel tragisch als een soort al verdwenen is voordat je ze kent. Dat is kennisverlies. Wat ook bij biodiversiteit hoort is paleontologie (fossielenleer); daaruit kun aflezen hoe het vroeger was en wat dat kan betekenen voor nu. Bij biodiversiteit hoort niet de abiotische omgeving.

Biodiversiteit en werk

In de onderzoekscoördinatie (binnen LNV/interdepartementaal/internationaal) kom ik 'biodiversiteit' vaak tegen. DLO is nu bezig met het vormgeven van een programma Biodiversiteit. Dat is nu nog brainstormen, maar er zullen al snel keuzes gemaakt moeten worden. Agrobiodiversiteit is hierin een nieuwe specificatie. Ook in NWO-verband zijn diverse programma's op het gebied van biodiversiteit (onderzoek naar mariene ecosystemen, naar verstoorde ecosystemen).

Biodiversiteit en LNV

Over het algemeen zijn we al heel lang aan het nadenken en praten over het WAT. We zijn al heel lang aan het zoeken naar specifieke kennisvragen, beleidsopgaven, die het huidige veld van biodiversiteit kunnen aanvullen.

Na Rio wilde iedereen wat dóen; er is toen een Strategisch Plan van Aanpak voor Nederland opgesteld, zonder dat men zich bekommerde om een onderliggende visie. In dat Plan van aanpak ging het om de HOE-vraag, is heel praktisch. Nu is er dringend behoefte aan een visie. Er moeten doelen geformuleerd worden, daarmee samenhangende onderzoeksvragen vastgesteld. Dat is nu erg lastig. Eigenlijk zou het eigenlijk andersom moeten: eerst visie, dan plan van aanpak. Aan de andere kant was er toen het moment, dat is ook wel een frisse aanpak.

Binnen LNV wordt biodiversiteit voldoende opgepakt. Er wordt veel werk verricht en tijd in gestoken. Het is ook zichtbaar. De vorige minister had biodiversiteit niet hoog op de agenda staan; er waren altijd andere prioriteiten. Hij wilde wel de 1^e verantwoordelijkheid, maar wilde er zich niet echt voor inzetten. Deze minister is anders. Ik heb nog geen idee wat dat voor biodiversiteit zal betekenen.

LNV is 1^e verantwoordelijke voor biodiversiteit. Dat betekent dat LNV initiatieven moet ontplooiën. Dat gebeurt ook: dat plan van aanpak, aan de visie wordt nu gewerkt, veel geld gaat naar onderzoek voor het genereren van kennis over. Minder goed gaat het warm maken van provinciale en lokale overheden. In de provincie en gemeenten zeggen ze b.v. 'we hebben net een natuurbeleidsplan gemaakt, nu moet je niet weer met wat nieuws komen'.

Biodiversiteit is een breed verzamelbegrip. Dat is aantrekkelijk, want je kan er dus veel mee. Het is ook moeilijk, want het slaat niet aan bij burgers. Het etiket klinkt goed, maar wat zit er nu precies onder? Daar moet je als overheid gebruik van maken: om het belang van het beleidsveld te propageren en om het brede belang voor de bevolking aan te tonen van ecosystemen. En dat duurzaam gebruik in het belang van iedereen is. Tegelijkertijd is het dus een moeilijk grijpbaar onderwerp, waar alleen met veel uitleg betekenis aan gegeven en onder de aandacht gebracht kan worden. Zo gaat er veel energie in een onderwerp zitten dat misschien laag op de agenda blijft. Wat is de politieke impact?

Ik zie vele kansen. Agrosystemen zijn afhankelijk van levende systemen in 'het wild'. Dat kun je duurzaam benutten voor plaagbestrijding, voedsel... Voor erosiebestrijding heb je ook kennis van ecosystemen nodig (watersystemen bijvoorbeeld staan of vallen met bos), via het visserijbeleid hebben we ook grote belangen en verantwoordelijkheid in marine systemen.

Het maakt uit vanuit welke positie je naar biodiversiteit kijkt. Lange- /korte termijn, individueel- / collectief belang. Naarmate de termijn langer wordt, wordt biodiversiteit belangrijker. Je eigen

argumenten moet je scherpen aan de kritische vragen van je tegenstanders.

Mogelijke ingangen

- DN: natuur en biodiversiteit hebben alles met elkaar te maken.
- DL: vanwege raakvlakken agrobiodiversiteit, internationaal niveau, genenbank.
- GRR: doen veel aan biodiversiteit in 'groene ruimte', zie ook 'Vitaal Platteland.
- VVM: interacties met waterbeleid, de watervraagstukken coördineren zij, richten zich ook op de kwaliteit van de natuur.
- IZ: heeft een rol bij de internationale fora i.v.m. biodiversiteit.
- I&H:?, geen ervaring mee.
- BSB: Frans Vera, is een strategisch denker en de gangmaker achter het denken over natuurbeheer gebaseerd op ecosystemen.
- VROM: dit ministerie is zeer betrokken. Voelen zich zeer verantwoordelijk voor Nederland.
- V&W: is belangrijk natuurbeherend departement in de watersfeer.

Interview biodiversiteit

Betty Valk en Geert Westenbrink, Directie Veterinaire, Voedings- en Milieu aangelegenheden

2 februari 1999

'variëteit met heel veel kleur' 'dan ziet het er buiten heel mooi uit'

Wat is biodiversiteit

Biodiversiteit is een containerbegrip. Het heeft geen invulling. Het is een verwarrend begrip. Soms bedoelen we natuur, soms biodiversiteit. Het gaat om soorten en rassen, de genetische variëteit. We moeten die behouden omdat je daarmee minder kwetsbaar bent, en de wereld er veel aantrekkelijker uitziet. Agrobiodiversiteit is de meer functionele landbouwbenadering van biodiversiteit: rassen, voedsel, duurzame manier landbouw bedrijven. De functie van landbouw voor natuur (ecosysteem).

Biodiversiteit en werk

We zijn niet concreet met biodiversiteit bezig. Wel met het milieu- en natuurbeleid, hetgeen wel met biodiversiteit te maken heeft. Biodiversiteit kan als integrerend kader fungeren tussen natuur en landbouw. We moeten ons realiseren dat de natuur de belangrijkste klant is van het LNV milieubeleid. Er komt een herijking van het milieubeleid. Hiervoor is overleg nodig met natuurmensen. Natuurdoelstellingen zijn namelijk nog weinig concreet. De vraag is wat je van dit project [biodiversiteit] kunt benutten voor het milieubeleid.

Biodiversiteit en LNV

Ik vind dat biodiversiteit van belang is voor LNV. Maar biodiversiteit leeft zeker niet binnen LNV. Het is min of meer van boven gedropt: Nederland heeft dat verdrag in Rio ondertekend. Als biodiversiteit wel een issue was voor LNV zouden we begrijpen wat we er mee willen, waar we naar toe aan het werken zijn, en wat dat betekent voor LNV-beleid. Nu is dat zeker niet het geval. Biodiversiteit als nieuw integratiebeleid. Het gaat immers over sleutel voorraden in de landbouw en natuur. Je hebt het dan over de ouder kaders maar vervangt de concepten. Je verhangt dus gewoon de bordjes. Vanuit dat oogpunt bezien doen we er al van alles aan. Kiezen voor biodiversiteit is een strategische keuze.

Biodiversiteit biedt vele kansen voor LNV: een kapstok voor beleid, profileren (internationaal) van LNV. Voorwaarde is wel dat je het goed moet doen. Het risico is dat je erin kan verzuipen, want biodiversiteit blijft een containerbegrip. Dat vraagt om een visie, om duidelijke keuzes, die je gezamenlijk met je omgeving maakt, en die je toetst bij het publiek. Hoe we het ook doen als LNV, het vertrekpunt moet mondiaal zijn. Door onze financiële rijkdom kunnen wij als land veel doen. In OESO-verband leveren we bijvoorbeeld biodiversiteitsindicatoren. LNV zou het (internationale) denkproces/debat over biodiversiteit moeten faciliteren en stimuleren. Qua ecosysteem moeten we ons richten op dat wat passend is in ons land: de wetlands als belangrijkste natuurwaarde (de Wadden). De Veluwe kan je in dit verband dus beschouwen als gebruiksnatuur.

Bij biodiversiteit gaat het om spanning tussen lange- en korte termijn. Als overheid moet je je dan ook realiseren vanuit welk perspectief de burger praat. Milieu en natuur blijken zwakke belangen. Men zegt het belangrijk te vinden maar in het heetst van de strijd verliest het toch. We zijn niet in staat om ze blijvend onder de aandacht te brengen.

LNV komt meestal pas in actie als er zich een ramp voltrokken heeft (varkenspest bijvoorbeeld), want dan is het politiek van belang en 'waan van de dag'. Men wil bij LNV teveel met ad hoc-zaken bezig zijn, want die zijn concreet en grijpbaar en je kunt er mee scoren. Ook de politiek is met de korte termijn bezig, en geeft dus geen signalen af voor de lange termijn. Ook de politiek raakt pas geïnteresseerd als het nijpend wordt. Op het moment van crisis krijg je dan te horen: waarom hebben jullie daar niet eerder iets aan gedaan? Er zijn maar weinig mensen die met de langere termijn bezig zijn en terugdenken wat dat betekent voor het handelen nu. Dat is dus een bedreiging voor uitwerking van een concept als biodiversiteit.

Hoe kan je het toch van de grond krijgen bij LNV?

1. Laat een buitenstaander de boel oppakken anders krijg je territoriumdrift. Je weet als beleidsambtenaar namelijk niet wat de uitkomst zal zijn voor je eigen beleidsterrein waardoor het dus een risico is voor het eigen beleid (bijvoorbeeld een ander soort natuur).
2. Verder moet het voldoende hoog worden ingestoken anders is het te bedreigend. Verzoening landbouw en natuur kan belangrijk zijn voor het beleid. Als men op hoog niveau denkt dat die verzoening goed is voor het beleid en maatschappelijk draagvlak geniet, dan kan dat een motivatie zijn bij LNV om iets met biodiversiteit te doen.

Op dit moment wordt het helemaal niet goed aangepakt bij LNV. Het is namelijk onmogelijk om natuur- en milieubeleid te vervangen voor biodiversiteitsbeleid voordat je weet waar je het over hebt. Je moet het begrip biodiversiteit concretiseren voordat je het onder de aandacht kunt brengen. In internationaal verband is het natuur- en milieubeleid niet gescheiden en wordt er meer gepraat over biodiversiteit (OESO, FAO). In Nederland wordt biodiversiteit nog niet als koppelwoord gebruikt. Nu is het hinken op twee benen. Naar buiten toe dragen we biodiversiteit een warm hart toe, maar intern gaan we op dezelfde voet door.

Een goede raad: laat biodiversiteit **niet** in de plaats komen van duurzaamheid! Verwissel niet het ene containerbegrip voor het andere.